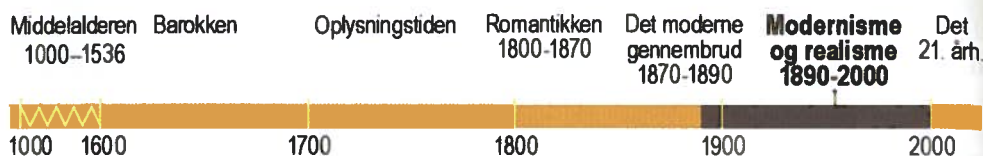

1890-2000: MODERNISME OG REALISME

Litteraturhistoriens tidslinje: Modernisme og realisme.

Det er længe siden, at 1900-tallet startede, men dog ikke længere siden, end at nogle måske har en oldemor eller oldefar, der blev født omkring dette århundredes begyndelse. Litteraturhistorisk set er vi oppe i *moderne* tid. Litteraturen i 1900-tallet forholder sig til en moderne verden på godt og ondt. Fra århundredets start er optimismen høj; udviklingen venter lige om hjørnet, og man tror på det gode i mennesket. Men århundredet byder på en række krige, kriser og problemer i Vesteuropa, der sætter udviklingsoptimismen under pres: Første verdenskrig (1914-18), økonomisk krise i 1930'erne, Anden verdenskrig (1939-45), Den kolde krig (ca. 1946-1990), oliekrise i 1970'erne og miljøkatastrofer, terrortrusler og økonomisk krise i nyeste tid.

DET MODERNE SAMFUND

I slutningen af 1800-tallet ændrer samfundet sig voldsomt. Samfundsændringen er blandt andet et resultat af *industrialiseringen*. De nye måder at producere varer på skaber nye typer af jobs, og disse jobs er i byen. Folk flytter til byen. Industrialiseringen medfører altså en *urbanisering*. Industrialiseringen og urbaniseringen betyder, at det enkelte menneskes liv løsrives fra de traditionelle sammenhænge. Unge flytter typisk fra deres fødeby til en større. De får en uddannelse eller et arbejde, som deres forældre aldrig har kendt til, og familiens og landsbyens fællesskab taber betydning. Man taler om, at det traditionelle samfund afløses af det moderne samfund. Hvor individet før har tænkt sit liv ud fra landsbyfællesskabet, familien og et kristent fællesskab, er det nu i høj grad overladt til sig selv.

FRIHED OG FREMMEDHED

Mennesker oplever det moderne samfund med en vis ambivalens, det vil sige både som noget positivt og noget negativt. Det positive er oplevelsen af frihed. Individet har i højere grad valgmuligheder i sit liv. Man kan bo, hvor man vil, man kan gifte sig med, hvem man vil, og man skal ikke overtage slægtsgården. Det negative er oplevelsen af en mangel på mening med livet og følelsen af at være en fremmed i verden. Følelsen af, at der ikke er en mening med tilværelsen, hører sammen med friheden. Når man er fri til at vælge sin tilværelse, så er der ikke givet nogen plads eller nogen opgave til én på forhånd. Det kan betyde, at livet opleves som noget tilfældigt og derfor ikke så menings-

fyldt. Denne dobbelte oplevelse af frihed og fremmedhed er det, man kalder *modernitetserfaring*.

NY OG MODERNE LITTERATUR

Den moderne litteratur forsøger at afspejle og bearbejde modernitetserfaringen. Den lægger afstand til den gamle litteratur og til vedtagne forestillinger om genrer og måder at udtrykke sig på. Tanken er, at når samfundet har ændret sig, så må litteraturen følge med. En tendens i 1900-tallets litteratur er derfor bestræbelsen på at være 'ny'. Den moderne litteratur vil skabe nye måder at udtrykke sig på og udfordre en fastgroet tankegang om, hvordan både litteraturens form og dens indhold skal være. Hver ny forfattergeneration gør op med den forrige, som man ikke mener helt har forstået det moderne til bunds. I 1900-tallet vil forfatterne være en del af *avantgarden* – altså fortroppen.

1900-TALLETS STILRETNINGER

Groft sagt kan man dele 1900-tallets litteratur op i to retninger. De to retninger repræsenterer to måder at afspejle og bearbejde modernitetserfaringen på. Den ene er en *realistisk* stilretning, og den anden er en *modernistisk*. De to stilretninger kan eksemplificeres med de to kunstværker herunder.

Ron Muecks 5 meter høje skulptur *Boy* (1999), der kan ses på kunstmuseet Aros i Aarhus, repræsenterer den realistiske stil, mens Robert Jacobsens skulptur *Concrétion* (1953), som kan ses samme sted, repræsenterer den modernistiske stil.

Ron Mueck: *Boy*, 1999.

REALISMENS STILTRÆK

Boy ligner en virkelig dreng. Skulpturens overflade ligner hud og hans shorts er syet af stof. På trods af skulpturens størrelse opfatter man umiddelbart skulpturen som en dreng. Skulpturen er realistisk.

Det er et kendetegn ved den realistiske litteratur, at den vil ligne virkeligheden. Vi skal se gennem sproget, som om vi så gennem en vinduesrude til en virkelighed bag sproget.

At noget er realistisk oversættes oftest til, at det er virkelighedstro. Men den realistiske litteratur er ikke mere virkelig end den modernistiske. Den verden, vi møder i den realistiske litteratur, er jo lavet af sprog. På samme måde er *Boy* jo heller ikke en dreng, men en skulptur i glasfiber. Den realistiske litteratur vil – til forskel fra den modernistiske litteratur – have læseren til at kunne genkende sin egen ydre virkelighed i værket. Den realistiske forfatter ønsker at beskrive mennesker i deres omverden og ofte også at kritisere den omverden, som mennesker lever i. Det kan være en kritik af samfundet, af skolen, af familien – i det hele taget af måder, vi har indrettet vores verden på i det moderne samfund.

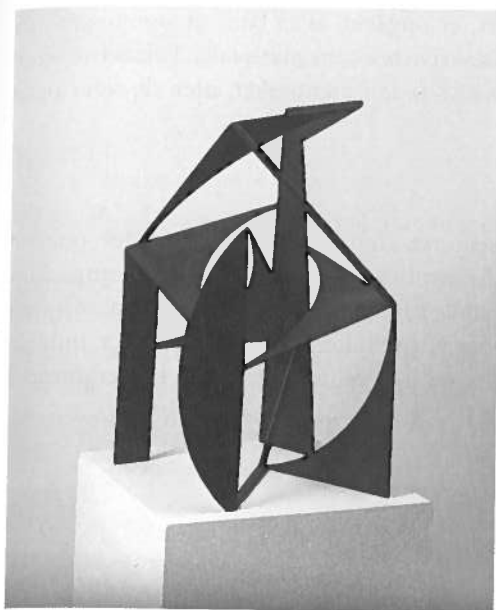
Forfatteren bruger forskellige sproglige virkemidler for at få læseren til at opleve teksten som virkelighed. Det første virkemiddel er at gøre personer og steder genkendelige og hverdagsagtige. Det kan være en fabriksarbejder i 1930'erne. Det kan være en tandlæge i 1960'erne. Det kan være venner, der mødes på en bar i København i 1990'erne. Realistiske tekster fokuserer på hverdagsbegivenheder frem for særlige begivenheder. Pointen er, at læseren skal kunne genkende sig selv og sin egen virkelighed i beskrivelsen.

Det andet virkemiddel er at steder og personer beskrives med mange detaljer og med megen præcision. Det kan for eksempel være, at man nøje beskriver en persons tøj, udvalgte genstande i et rum eller lydene fra gaden udenfor.

Det tredje virkemiddel i den realistiske litteratur er, at billedsproget er upåfaldende. Man må ikke overse, at der er billedsprog i realistiske tekster, men billedsproget skal virke indirekte. Hvis man lægger for meget mærke til billedsproget, bliver læseren revet ud af virkelighedsillusionen og bliver opmærksom på sproget. Sproget skal virke som vinduesglas, som man ser virkeligheden igennem, og ens opmærksomhed skal ikke rettes mod vinduesglasset.

MODERNISMENS STILTRÆK

Robert Jacobsens skulptur *Concrétion* er mærkelig og svær at forstå. Det er den modernistiske litteratur også. Skulpturen henviser ikke til en genkendelig ting i verden. Den er abstrakt og viser noget, der har med menneskets fantasi og indre liv at gøre. Den kan læses som et billede på en kantet og kaotisk verden, eller den kan læses som en gengivelse af en menneskelig følelse.

Robert Jacobsen: *Concrétion*, 1953.

Samtidig er skulpturen mere konkret end *Boy*. Den viser os nemlig tydeligt, hvad den er – en samling jernstykker. Skulpturen er ikke blot et billede af verden. Den er selv en konkret del af verden. Skulpturen udpeger, at verden er større end den genkendelige virkelighed, og samtidig glemmer vi ikke, at den er lavet af jern.

Man finder de samme træk i modernistisk litteratur. Man kan ikke altid genkende den ydre, objektive verden i teksterne. De handler om menneskers fantasi og indre liv. Den virkelighed, der gengives i litteraturen, er en subjektiv, indre virkelighed. Vi bliver udfordret til at udforske en mere abstrakt virkelighed.

Man kan sige, at den modernistiske litteratur er et sprogligt eksperiment, der går ud på at vise, hvordan den moderne verden påvirker mennesket. Den moderne verden betyder både frihed og fremmedhed. Verden opleves på en gang som fuld af muligheder, uforståelig og meningsløs. Det vil modernisterne udtrykke i sprog. Derfor er modernistiske tekster ikke altid så lette at forklare og referere. Derfor kan sproget opleves som mærkeligt eller fremmedartet.

Det mærkelige sprog står i vejen for læseren. Vi kan ikke se igennem teksten, som vi ser gennem en vinduesrude. Det er heller ikke meningen. I modernistiske tekster skal vi lægge mærke til de jernstykker, som teksten er lavet af – nemlig sproget. Sproget gør opmærksomt på sig selv og vil ikke være pænt og rime. Ord, der slet ikke passer sammen, stiller sig ved siden af hinanden. Ordene er mursten eller jernstykker, som teksten er bygget af, og de viser sig frem som en synlig del af verden.

Når man arbejder med modernistiske tekster, er opgaven altså både at sige noget om den indre verden, som omtales, men også at beskrive tekstens materiale. Teksterne siger noget om, hvordan den moderne verden opleves inde i mennesket, men de siger også noget om sproget som en del af verden.

REALISMER OG MODERNISMER

Oversigt er realisme og modernisme præsenteret som to stilretninger i litteraturen i 1900-tallets litteratur. Næste skridt i denne fremstilling er at præsentere de mange forskellige typer realisme og modernisme, der afløser hinanden og følger hinanden, inspirerer hinanden og gør op med hinanden i løbet af perioden. Kapitlet er derfor inddelt i afsnit, der behandler enten en realistisk eller en modernistisk tendens i litteraturen i 1900-tallet:

1. Tidlig modernisme (1890-1945)
2. Folkelig realisme og socialisme (1900-1945)
3. Efterkrigsmodernisme (1945-1970)
4. 60'er-modernisme (1960-1970)
5. Ny realisme (1960-1980)
6. Formel modernisme (1970-1980)
7. Struktural modernisme (1980-1990)
8. Minimal modernisme (1990-2000)

TIDLIG MODERNISME (1890-1945)

SYMBOLISME

Da det moderne gennembrud har præget litteraturen i Danmark i et par årtier, opstår der en ny litterær strømning. Den kaldes *symbolismen*. Symbolister mener, at den moderne gennembruds realistiske forfattere har glemt sig selv. Mens det moderne gennembruds realistiske forfattere ønsker at opnå sandheden, vil symbolisterne gengive menneskets oplevelse af verden. De mener, at under hverdagens grå overflade, er der noget dybere. Hverdagen er symboler på noget andet. De opfatter livet som et under og skriver om det med ærefrygt og andagelse. Symbolismens projekt kaldes *det sjælelige gennembrud*.